

- İskender Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları., 2010, 368 s.

Değerlendiren: Mehmet Ali Doğan*

Ortadoğu’da misyonerlik faaliyetleri, son yıllarda hem akademisyenlerin ilgisinin arttığı ve hakkında yayınlar yaptığı, hem de bilhassa yurtiçinde yeterli araştırma yapılmadan üzerinde kalem oynatılan konulardan biri olmuştur. Misyonerlik faaliyetleri gibi çetrefilli bir konuyu uluslararası ilişkiler, tarih, ilahiyat, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve benzeri boyutlarıyla ele alan akademisyenlerin sayısı artmakta ve kullanılan kaynaklar ve arşiv materyalleri gittikçe çeşitlilik arz etmektedir. Aynı zamanda manipüle edilmeye çok müsait bir mevzu olduğu için, son yıllarda konu hakkında yeterli bilgisi ve araştırması olmayan kişilerin bilerek ya da bilmeyerek doğruları yanlış bilgilerle harmanlayıp alana ilgi duyan okuyucuları yönlendirmeye çalıştıkları da gözlemlenmektedir.

Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri başlıklı, giriş ve üç bölümden oluşan bu eserde yazar kitabın önsözünde bu çalışmayı “imkânlar ölçüsünde” hazırladığını belirtmiştir. Giriş kısmında misyon, tebliğ ve misyonerlik kavramlarını ve “misyoner özellikleri taşıyan” dinlerde misyon anlayışını inceleyen yazar, kitabının ilk bölümünde misyonerliğin teolojik temellerinden ve tarihi açıdan misyonerlik faaliyetlerinden bahsetmektedir. İkinci bölümde misyonerlik faaliyetlerinde takip edilen metotları inceleyen yazar, üçüncü bölümde de Anadolu’da misyonerlik faaliyetlerinin yürütüldüğü alanları ele almaya çalışmıştır.

Kitapta birçok yerde konu bütünlüğünü bozan alakasız paragraflar ve cümleler mevcuttur ve kitap kendi içinde tutarsız ifadeler içermektedir. Bir örnek vermek gerekirse; 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu’na gelen Katolik misyonerlerden (s. 52, 53 ve 55) kısaca bahseden yazar, “Müslüman Türk toplumuna yönelik ilk misyon faaliyeti 17. yüzyılda İstanbul’daki Fransız elçiliğinin himayesi altında misyon çalışmalarında bulunan Cizvit ve Fransiskan misyonerler tarafından başlatılmıştır” (s.55) demiş, ama daha sonra “[m]isyon faaliyetleri on sekizinci asırda Moravya kilisesinin çalışmalarıyla başlar” (s.59) dedikten ve Henry Martyn isimli misyonerin 1812’de Tokat’ta öldüğünden (s.69) bahsettikten sonra, kitabın sonuç bölümüne “Osmanlı topraklarında 1819 yılında başlayan ve Kurtuluş Savaşı sonuna kadar aktif bir şekilde sergilenen misyonerlik faaliyetleri çok tahribat yapmıştır. Söz konusu faaliyetler Katolik, Ortodoks ve Protestan misyoner gruplar tarafından yürütülmüştür” (s.333) cümleleriyle başlamıştır. *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri* başlıklı bir kitapta en azından Türkiye’de misyonerlik faaliyetlerinin ne zaman başladığı hakkında tutarlı bir fikrin olması beklenir.

Yine kitaba göre “Türkiye’ye gelen ilk Protestan misyonerler 1804’te kurulmuş olan British and Foreign Bible Society’nin üyeleridir” (s.62) ve ilk Amerikan misyonerle-

* Dr., Öğretim Görevlisi, İTÜ

ri 1810'da kurulmuş olan ABCFM (American Board of Commissioners for Foreign Missions) adlı teşkilatın misyonerleridir ama hemen aynı sayfada şu ifade kullanılabilmektedir: "Başta Orta Doğu olmak üzere 18 ve 19. yüzyıllarda İslam ülkelerinde İngiliz ve Amerikan misyoner teşkilatlarının yoğun faaliyetleri dikkat çekicidir." Kısacası, ABD dışına ilk kez misyoner yollayan Amerikan misyoner teşkilatı ABCFM'dir ve 1810 yılında kurulmuştur ama kitaba göre 18. yüzyılda Ortadoğu ve İslam ülkelerinde Amerikalı misyonerlerin faaliyetleri yoğunudur.

Bu tür hataların kitap boyunca devam ettiği gözlemlenmektedir. Mesela, yazara göre Antep'teki Merkezi Türkiye Koleji'nin kuruluş tarihi 1875'tir (s.102), 1878'dir (s.102) ve bir sonraki sayfada da 1874'tür. Kitapta zikredilen bu üç ayrı tarih de yanlıştır ve Merkezi Türkiye Koleji (Central Turkey College) 1876 yılında kurulmuştur. Başka bir örnek olarak, mesela ABCFM teşkilatı sayfa 59'da "Congregationalistlerce kurulmuş bir misyon örgütü"dür, ama birkaç sayfa sonra (s.63) "üç kilisenin temsilcileri tarafından" kurulan bir teşkilattir. Teşkilatın ismi dahi kitapta çeşitlilik arz etmektedir: "American Board of Foreign Mission" (s.62), "American Board Of Commissioners For Foreign Mission" (s.65), Amerikan Yabancı Misyon Teşkilatı (s.345), American Board for Foreign Mission (s.345). İsmi çeşitlilik arzeden sadece ABCFM teşkilatı değildir ve çeşitli isim ve terimler kitap boyunca tutarlı bir şekilde değil değişik yazılışlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Mesela: Fransisken, Fransiscan, Franciskan, Fransiskan, Franciscan; Presbiteryan, Presbiteryan, Presbyterian; Parsons, Persons, Person, Parson; Hülfsgebund, Hülfsbund, Hülfsbud, Hülfsfand, Hulsbund, Hulfsbund. Cinsiyet ve ünvanları gösteren kısaltmaların (mesela L.L.D.-F.R.G.S., M.A., D.D., Mrs., M.D., Hon, Miss, Messrs) hem metinde hem de dipnotlarda gereksiz yere ve sıklıkla alması kitapta kimin kim olduğunu daha da anlaşılabilir bir hale getirmiştir (örneğin "Miss Benjamin Schneider" ve "Hon S. S. Cox").

Kitapta yazıldığına aksine ABD'de New England isminde bir eyalet, Ambarst adında misyonerlerin mezun olduğu bir kolej yoktur (s.135); zaten başka yerlerden kaynak gösterilmeden alınan ve araştırılmadan kes yapıştır usulü ile kitaba eklenen bu tür bilgilerde hataların olması mümkündür.

Belli bir konuyu ele alırken daldan dala atlamaların, paragraf içi ve paragraflar arası kopuklukların ve anlamsız tekrarların yanı sıra kitap tekrar ettiği hususlarda bile bazen tutarlı değildir: Yazar bir yerde "[m]isyonerlik faaliyetine yönelik olarak 1646 yılında İngiliz parlamentosu Hıristiyanlığın yayılması için bir teşkilat kurmuş," (s.58) derken hemen birkaç sayfa sonra "1649'da İngiltere parlamentosu, Hıristiyanlığın yayılması için bir cemiyet kurmuştur" (s.61) diyebilmektedir. Başka bir örnek olarak, yazar ilk Protestan kilisesinin 1846'da İstanbul'da kurulduğunu çeşitli sayfalarda tekrar tekrar dile getirirken sayfa 83'te de Osmanlı topraklarında ilk Protestan kilisesinin 1842'de Kudüs'te açıldığını belirtebilmektedir. Kitapta çoğunlukla Amerikan misyonerlerinden bahseden yazarın ilk Amerikan misyonerlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na ne zaman geldiği konusunda da çelişkili ifadeleri vardır. Kitaptaki bir çok cümle konu hakkında bilgisi dahi olmayanların anlayacağı şekilde hatalıdır. Mesela; "1893 Yılından önce 550

misyoner Türkiye topraklarında görev yapmış ancak 1.893 yılına gelindiğinde 1.317 Amerikan misyoneri görev yapmaktaydı ve bunların 223'ü Amerikan, 1.094'ü yerli Ermeniler arasından seçilip yerleştirilmiş yardımcılardı." (s.91)

Kitapta burada hepsinden bahsedilemeyecek kadar isim, tarih, terim, bilgi ve yorum-hatası mevcuttur. Mesela "[m]isyonerlik tarihine baktığımız zaman misyonierlerin en yoğun faaliyeti Türkler üzerinde yoğunlaştırdıklarını görmek mümkündür" (s.15); "[i]lk dönem Türkiye misyonierlerinin büyük çoğunluğunu eğitimli tıp doktorları oluşturuyordu" (s.276); "Amerikan Board misyonierleri 1851 yılına kadar İzmir'de oturduktan sonra Anadolu'nun iç kısımlarına yönelmişlerdir" (s.94); "I. Dünya Savaşı sırasında İran, Arabistan ve Türkiye'de misyonier faaliyetleri doruk noktasına ulaşmıştır" (s.151); "Doğu Türkiye misyonu, Anadolu'daki Ermeniler için çalışan bir Amerikan misyon teşkilatıdır" (s.94) gibi yanlış bilgiler içeren cümlelerin yanı sıra, 1831 yılında Antep'e Amerikan misyonierlerinin matbaa kurduğunu ifade etmesi (s.314) ve 1893'te Antep'te "dolaşan" Amerikan misyonierlerinin sayısını 3.772 olarak vermesi (s.92), yazarın konu hakkındaki bilgi seviyesini göstermesi açısından önemlidir.

İçinde çoğunu konunun uzmanı olmayan kişilerin bile rahatlıkla görebileceği bu kadar hatayı barındıran bir kitabın yayınevi tarafından nasıl olup da basıldığı konusu bir tarafta, kitabın önsözünde "bu kadar hassas ve önemli bir konuda" yaptığı çalışmanın bir boşluğu dolduracağını ümit eden yazarın, yazdığı kitabın "bu kadar hassas ve önemli bir konuda" sapla samanı birbirine karıştırmaması beklenir. Kısacası kitap, içinde barındırdığı yanlışların yanı sıra, herhangi bir konunun kes yapıştır metodu kullanılarak nasıl yazılmaması gerektiğinin güzel bir örneğidir.